

62. Етика на труда

Докато стигне до сегашното си отношение към труда, човечеството извървява дълъг и мъчителен път, в който учението на Иисус Христос изиграва важна роля. Преди новата ера аристократичните слоеве на обществото смятали физическия труд за недостоен, унизителен.

Трудът в древността

Древните гърци не уважавали физическата работа, която според тях подходила на робите и варварите. Този възглед за труда бил свързан с философската им представа за света и човека. Според гърците човекът е микрокосмос (малък свят), който се управлява от същите закони, които управляват големия космос. Заради физическата връзка между човека и света не е трябвало човекът да променя света чрез физическа работа. По-добро е било да се съобразява със законите на този свят, да го изследва и опознава. Затова елинското понятие за труда било ограничено до работа, свързана с размисъл и духовно творчество. Свободните граждани - аристократите, се занимавали и със спорт и война, ръководели земите и държавите си, извършвали религиозни церемонии. Робите и бедните трябвало да произвеждат необходимите блага за живот чрез уморителен и неприятен физически труд.

Библията и честният труд

За разлика от древните гърци старозаветните юдеи одобрявали всеки честен труд, а също и физическия. Това е свързано с възгледа им за човека и света: човекът произхожда от физическия свят, но води духовното си начало от Бога. Светът е сътворен за човека, но човек е длъжен да го усъвършенства като съработник на Бога и с физическа работа. В задълженията на човека се включва и опазване на света, обработване на земята и приспособяването ѝ за съответните нужди на хората. Земята е естествена среда за хората, но и място за работа. Предвид творческата мисия на човека трудът е съществен елемент от живота му.

Бог не само изисква от хората да се трудят, но им задава и програма, която определя творческата им дейност. Тя се съдържа в четвъртата Божия заповед: „Шест дена работи, и върши в тях всичките си работи; а седмият ден е събота на Господа, твоя Бог; недей върши в него никаква работа“. Това изискване към човека за труд и осмислянето му съответства на Божествения ритъм. И така, не е достатъчно човекът само да се труди, но трудът му трябва да е съдържателен и градивен.

Иисус Христос е бил дърводелец

Юдеите вършели трудовата си дейност според Моисеевия закон, гърците и римляните презирали физическия труд като недостоен за тях, а далекоизточните народи също не

стимулирали работата. Тогава се явил в света Исус Христос. Той бил възпитаван в дома на дърводелеца Йосиф и придобивал своя хляб със собствените си ръце. Ръце, които по-късно благославяли хора, лекували болни, а накрая били приковани на Голготския кръст за спасението на човешкия род. Тези ръце били чисти не само защото Спасителят бил въплътен Бог, но и защото били ръце на честен работник. Обстоятелството, че Исус Христос е работил и препоръчвал физическия труд като нещо добро, упражнило огромно въздействие върху неговите съвременници. В същото време Спасителят предпазвал хората да не би плодовете на физическия им труд да задушат техния стремеж към духовна работа. Това именно се случва у нас през последните години. Трудът за печелене на пари и придобиване на имоти задуши стремежа на мнозина към духовна работа. А там, където хората не се развиват духовно, настъпва морален упадък. Упрекът към пренебрегналите духовните занимания се отнася по-малко за бедните, които посвещават всичките си сили, за да изхранят децата и възрастните си родители. Исус Христос изисквал също отношенията между работодатели и работници да не загубят хуманния си характер.

Мъдрият стопанин и работниците

В притчата Си за стопанина лозар Исус Христос разказва една истина, чиято актуалност не отслабва в днешния социален живот, една картина, в която се отразяват стотици ситуации и от нашето време. Нека си я припомним: в тази притча Исус Христос говори за един стопанин, който наемал работници. След като се уговорил с тях за надницата им - по динарий на ден, той ги изпращал на лозето си. След час стопанинът отново минавал през тържището - трудовата борса, и наемал нови работници. Така през определено време намирал хора без работа и ги изпращал на нивата си. Когато завършил работния ден, господарят наредил на управителя да заплати на всички поравно. Срещу този начин на възнаграждение протестирали работниците, наети за работа от сутринта. Мнозина биха помислили, че собственикът на лозето не е бил справедлив към тези работници. Наистина ли е така?

Доброто отношение на стопанина към безработните се разбира от етическия анализ на притчата. Стопанинът бил богат и мъдър човек, той притежавал голям имот и добро сърце. Съзнавал, че тези, които не работят, имат същите потребности, както и наетите на работа. Стопанинът познавал нуждите на хората и се чувствал задължен да ги удовлетвори. Естествено, би било чудесно, ако всеки заслужава с труд хляба си, но когато това е невъзможно, безработният трябва да бъде нахранен, както и работещият. Богатият не бива да се чувства освободен от грижа за бедния и болния.

От тази притча произтичат изводи и за нашия ден: не бива да има хора без работа, както и хора, които нямат средства за прехраната си. Би било добре, ако любовта, която е проявил добрият стопанин, завладее повече работодатели и стане основа на по-хуманни отношения между богати и бедни.

Трудът е основно задължение на всеки човек. Ако някой не иска да се труди, не бива да яде. Това изискване на апостол Павел отличава християнския морал от гръко-римския.

Трудът служи на човека и на неговото развитие, но чрез труда си личността въздейства на света и присъства в него. Благодарение на хуманизирането на света и приспособяването му към човека трудът доставя удовлетворение на хората. Освен това той усъвършенства човека в различни насоки - физическа, духовна, социална. Всъщност всеки труд има физическо и психическо измерение, макар съотношението им да се променя. Затова при различни обстоятелства той довежда до усъвършенстване на отделни качества у човека. Трудът е също един от най-важните фактори за самоизграждането на човека: усъвършенства се човешкото тяло, сетивата, умът и волята му.

С вярно чувство за доброто нашият народ правилно схваща нравственото значение на труда. В своя житейски опит той установил мъдро, че е по-добре човек залудо да работи, но залудо да не стои. Несъмнено от всеки градивен труд човек придобива полза.

63. Нравствени измерения на богатството и бедността

Има един стих в Евангелието от Матей, който невинаги се разбира в неговия истински смисъл: „Блажени нищите (бедните) духом, защото тяхно е Царството Небесно“. Не е възможно Иисус Христос да е имал предвид бездуховните хора. По-скоро Той въвежда понятието „благословена бедност“, което бихме могли да отнесем към всяко човешко състояние на бедност, но само при някои обстоятелства.

Едно от тълкуванията на „блажени нищите духом“ е възхвалата на смирените простодушни хора, чиито сърца са отворени, за да приемат Бога по чист и безизкусен начин. „Богатите“ духом са претоварени от книжно знание. Това ги изпълва с гордост и те са лицемерни във вярата като фарисеите. За тях е по-важно да блестят с разсъжденията си, отколкото да водят тих разговор с Бога. Не се моли по площадите - казва Иисус - а сам, в стаичката си, където никой няма да те види. В знанието няма нищо лошо, но ако си изкусен от него, то измества вярата ти. Пред Бога трябва да сме „нищи духом“ - смирени, с чисто сърце.

Тъй или иначе, подобно тълкувание действително отвежда към онази „благословена бедност“. Иисус я разграничи от едно друго понятие - „тежко положение“, нещо, което остана незабелязано от много социални реформатори, обявили всички бедни хора за нещастни. Нека си представим двама души, еднакво притеснени материално. Първият от тях е зле настроен към света, а също и богоненавистно; той е нещастен и вътрешно и зависи само от ограничените си средства за съществуване. Това е единият тип бедност.

Християнството обаче приема смирението, изразено в сдържаност, скромност и боголюбивост за друг вид бедност, макар тя също да е свързана с материален недоимък. Първата бедност може да е изцяло нещастна, а другата - изцяло благословена.

„Благодаря ти, Господи, че ми помагаш...“

Християните знаят колко ведра е душата на човек, който печели малко, но живее почтено и винаги се уповава на Бога. Човек, който облича в неделя единствените си нови дрехи, за да отиде на църква. Вярата му ни вдъхва дълбоко уважение. Съвестта му е чиста, сънят му е спокоен. Той знае, че Христос е дошъл, за да помогне на хора като него, но също така, че не всеки бедняк е Христов. Ако роптае срещу Бога, завижда и мрази, бедният човек се нарежда веднага сред нещастните.

Нещастieto е състояние на духа, то е богоотделеност. Колкото до смирения и сдържан човек, той получава неизменно своята помощ от Небето, но толкова, колкото му е полезна и без да се хвали с нея.

Човекът, който казва „Благодаря Ти, Господи, че ми помагаш да нахраня децата си“, усеща много по-силно Божията любов от изречия: „Благодаря Ти, Господи, че ми помогна да спечеля още два милиона долара“. Всъщност втората благодарност не би трябвало да замесва Божието име. Богатството е изпитание за човешката душа, не по-малко тежко от бедността. Ще загубим ли предишния си образ? Ще започнем ли да презираме хората? Ще забравим ли що е милост? То става бедствие за душата и тя загива, ако човек не го превърне в онова, което християнството нарича доброволно благо. Духовният шанс на богатия човек? Да стане съучастник в съдбата на нуждаещите се, като им помага. И все пак нека не забравяме - Бог отмерва със справедлива мярка. Този, който има повече на земята, вече е взел в голяма степен своето. Не остава да му се даде много във вечния живот. За онзи, който има малко на земята, е обратното.

„Не си събирайте съкровища на земята, дето ги яде молец и ръжда, и дето крадци подкопават и крадат;/ но събирайте си съкровища за Небето, дето ни молец, ни ръжда ги яде, и дето крадци не подкопават и не крадат;/ защото, дето е съкровището ви, там ще бъде и сърцето ви.“

Трябва много да внимаваме, това са думи на самия Христос. И Той като че ли показва недвусмислено своето предпочитание към бедните:

„Дойдете при Мене всички отрудени и обременени, и Аз ще ви успокоя.“ Още категорични са известните Му думи: „Истина ви казвам: богат мъчно ще влезе в царството небесно./ И още ви казвам: по-лесно е камила да мине през иглени уши, нежели богат да влезе в царството Божие./ Като чува това учениците Му, твърде много се чудеа и думаха: кой тогава може да се спаси?/ А Иисус, като погледна, рече им: за човеците това е невъзможно, ала за Бога всичко е възможно“.

Божията помощ е мистична

Истинското чудо на Божията милост е в последното изречение. За бедния всичко е по-просто и по-ясно, ако е приел Спасителя. Изпитанието на богатия е такова, че той няма човешката възможност да го издържи. Съществува само крайното решение за спасението му - да раздаде всичко на бедните и да тръгне след Иисус. Ни повече, ни по-малко.

„Като чу това, Исус му каза: още едно ти не достига: всичко, що имаш, продай и раздай на сиромасите и ще имаш съкровище на небето, па дойди и върви след Мене./ А той, като чу това, натъжи се, защото беше твърде богат.“

Забележителното в случая е, че става дума за богат човек, който спазва Божиите заповеди: „Не кради“, „Не убивай“, „Не лъжесвидетелствай“, „Почитай баща си и майка си“... (Ние не лъжесвидетелстваме само в съда, а и всеки път, когато клеветим някого.) Богатият човек може да е вярващ християнин, да е милосърден, ала не е по човешките му сили да се опази изцяло от греха, от несправедливостта, която неизменно съпровожда натрупването на всяко земно съкровище. Той може да се справи само с Божия помощ. Все някъде ще останат изплакани и неизплакани сълзи по негова вина. Самият факт, че има всичко, докато на брата му липсват много неща, го поставя в трудно положение. Как наистина ще бъде приет в Божието царство? „За човешките това е невъзможно, ала за Бога всичко е възможно.“ Бог мистически може да допълни недостига от праведност на богатия, а и на всеки друг човек. Може да зачете вярата му, тежката му борба със себе си, разкаянието му, помощта, която е дал на хората, милосърдието и справедливостта, проявени към служителите му... И ще прибави още, без да знаем как. Затова не бива прибързано да съдим другите. Не знаем какво става в душата им, не знаем какво шепнат в молитвите си. Да оставим това на Бога. Той може да прости много на грешника заради няколко думи, излезли от сърцето му, и да накаже оня, който се е възгордял, защото живее правилно или смята, че е така (Притчата за митаря и фарисея).

Понякога виждаме в очите на богати хора тяхната обърканост и тъга. Дали не се питат за какво живеят? Какъв е смисълът на един успех, с който вече са привикнали, и на тревогите, че могат да изгубят всичко? Защо понякога усещат пустота? Защо нямат истински близки хора? Защо им се струва, че всички са любезни с тях заради парите им? Не са ли много от скромните хора по-щастливи? Разбира се, мнозина не са нито бедни, нито богати. Но те често завиждат на онези, които имат повече, тъй като човешкото око е ненаситно. В такива случаи са неизвиними. Не ценят сполуките си и своя добър живот.

„...другото ще ви се придаде...“

На бедните, които носят дълбока вяра в сърцето, Исус е обещал безкрайната Божия милост. Липсващото на богатите, за да влязат в Божието царство, което мистически се допълва от Господа, има в случая своята противоположност: материална липса, смекчавана с напълно реална подкрепа в тежки моменти от живота. Необходимите пари, необходимият хляб или всяко друго нещо идват като че ли по чудо.

„Затова казвам ви: не се грижете за душата си, какво да ядете и какво да пиете, ни за тялото си, какво да облечете. Душата не струва ли повече от храната и тялото от облеклото?/ Погледнете птиците небесни, че не сеят, нито жънат, нито в житници събират; и вашият Отец Небесен ги храни. Не сте ли вие много по-ценни от тях?/ Па и кой от вас със своята грижа може да придаде на ръста си един лакът?/ Защо се грижите и за облекло? Взрейте се в полските кринове, как растат; не се трудят, нито предат./ И казвам ви, че нито Соломон във всичката си слава не се е облякъл тъй, както всеки един от тях;/ и ако полската трева, която днес я има, а утре се хвърля в пещ, Бог тъй обича, колко повече вас, маловерци!/ И тъй не се грижете и не думайте:

какво да ядем, какво да пием или какво да облечем?! Защото всичко това търсят езичниците и защото вашият Отец Небесен знае, че имате нужда от всичко това./ Но първом търсете царството на Бога и неговата правда, и всичко това ще ви се придаде."

Когато говорим за богатите, трябва веднага да си припомним, че за старозаветните пророци има три основни греха - идолопоклонството, прелюбодеянието и безразличието към бедните. Затова е много важно как богатите ползват всичко онова, което имат. По Божия закон или не.

Животът на християнина трябва да бъде: вяра, трудолюбие, почтеност. Оста-налото е Божия грижа. Някой има много повече от нас? Да не му завиждаме, той може да е продал душата си. Мерките на ненаситното човешко око са съвсем елементарни - банкови сметки, къщи, предприятия, коли. Но Бог има друга мярка:

„И каза им притча, като рече: на един богат човек нивата се беше много обродила;/ и той размишляваше в себе си и казваше: какво да направя? Няма де да събера плодовете си./ И рече: това ще сторя: ще съборя житницата си и ще съградя по-големи и ще събера там всичките си храни и благата си./ И ще кажа на душата си: душо, имаш много блага, приготвени за много години: почивай, яж, пий, весели се./ Но Бог му рече: безумнико, нощес ще ти поискат душата; а това що си приготвил, кому ще остане?/ И тъй бива с тогова, който събира имане за себе си, а не богатее в Бога."

Душата е повече от храната и тялото е повече от облеклото. Който има уши, да слуша.

64. Милосърдието

Трудът на човека за събиране на богатство се освещава чрез благотворителност. Когато раздаваме, ние извършваме две действия, които са високоблагородни: първо - благотворим от любов. Това действие ни сближава с нуждаещите се, с нашите близки, с тези, за които Иисус Христос умря на кръста; второ, когато отделяме от своите блага, за да помогнем на сиромаси, ние се опитваме да изравним, макар и съвсем слабо, богатството между хората.

Същност на милосърдието

Милосърдната дейност има дълбок смисъл и корен, който произтича от Христовото учение и мисията на Църквата в света. Последниците от даване на милостиня се простират във вечността и се наслаждат в небесната съкровищница. В Своята Проповед на планината Иисус Христос изразява ясно отношението си към нуждаещите се: „Който ти проси, давай и не се отвърщай от оногова, който ти иска назаем". Според Спасителя бъдещата ни участ ще се определя и от милосърдните ни дела. Тази истина е много близка до нашето съзнание, поради което мнозина са склонни към милосърдие дори само заради бъдещото си спокойствие.

Най-ценният плод на извършените от любов дела е милосърдието. То се изразява в даряване на храна, облекло, необходими вещи за живота на хората, лекарства, дарения на църкви, училища и домове за болни и стари хора и други. Всъщност трудно бихме изброили формите на благотворителност. Оказването на милостиня за духовна полза е също толкова важно, колкото и за телесна. Милосърдието не се изчерпва само

с благотворителност, то се издига и много по-високо от нея. Милосърдният служи на хората по различни начини: прощава, утешава, насърчава, отстъпва свои законни права в полза на другите.

„Човек за човека е вълк“

Как се отнасяли езичниците към нуждаещите се? Човекът е разположен да проявява милосърдие към бедните и страдащите. Съвестта ни напомня да помагаме на бедните. Все пак изискванията на съвестта на езичниците преди Исус Христос са били малко притъпени от духовния мрак, поради което и милосърдието е било слабо. Забележителни елински и римски мислители отхвърляли милосърдието и оправдавали безсърдечността към нуждаещите се и страдащите. Платон смятал да не бъдат допускани в идеалната държава бедните и да бъдат изоставени болните и нетрудоспособните, за да не отслабват общественото благосъстояние. Поетът Плавт (ок. 254-184 г. пр. Р. Хр.) определя тогавашното отношение на хората един към друг чрез израза „*homo homini lupus est*“ (човек за човека е вълк). Според него лоша услуга извършва на бедния този, който му дава да яде и пие, защото това, което му дава, се унищожава и удължава страдалческия му живот. Този възглед на римските аристократи се поддържал и от Овидий (43-18 г. пр. Р. Хр.). Във връзка с милостинята е характерен следният негов израз: „Защо да се дава на бедните? Което даваме, от него сами се лишаваме, а на другите помагаме само дотолкова, доколкото да продължи жалкият им живот“.

Десятък за бедняка

Различно било нравственото състояние на старозаветния израилски народ. Там Бог чрез пророците и царете възпитавал милосърдие у народа. Юдейските законодатели създали разпоредби за облекчаване участието на бедните и нуждаещите се. На тях било позволено да влизат в чужда нива и да късат класове, за да се нахранят. В същото време законът не позволявал на собствениците да събират цялата реколта от полето, за да остане и за пришълци, сираци, вдовици. Дори съществувала специална организация, която събирала десятиък за издръжка на бедните. Тези древни разпоредби осигурявали поминъка на социално най-слабия слой от народа.

Исус Христос внася нов смисъл в помощта, която оказвали на нуждаещите се. Той хранел гладни, лекувал болни, възкресявал мъртви. Според Него всички хора са братя и сестри и са длъжни да си помагат. По този начин те заживяват достойно и изпълняват призванието си. Исус Христос изисква милосърдните ни дела да бъдат доброволни и безкористни.

Милосърдие и справедливост

Милосърдието на хората се свързва непосредствено със справедливостта в обществото. Християнските етически принципи продължават да бъдат предмет на дискусии, защото християните смятат, че Бог е върховният съдия. Той последен ще оценява хората за делата им и може да прости лоши деяния заради извършени милосърдни постъпки. Други моралисти мислят, че този принцип деморализира човека, тъй като допуска той да греша и посредством милосърдни дела да заглажда грешките си. Естествено нито божественото, нито човешкото милосърдие понасят злото в света. Милосърдието се свързва винаги с преодоляване на злото и утвърждаване на

доброто. Там, където се извършват добри дела, злото отстъпва, а където злото се проявява, там липсва човеколюбив и милосърдие. Човешкият опит показва, че злото не може само да произведе добро, макар да може посредством човека да се трансформира в добро. Никога милосърдието не се е примирявало с греха и лошотата в света. Милосърдните постоянно се стараят да въздействат на злите и алчните. В този ход Божието и човешкото милосърдие се проявяват заедно със справедливостта. Защото всяка справедлива постъпка се мотивира и от милосърдно чувство към човека.

Несправедлив ли е немилосърдният?

За милосърдието като „част от справедливостта“, като съдържащо се в справедливостта, развива интересна етическа теза В. Драмалиева в едно свое изследване, посветено на справедливостта. Според нея, „като проявява милосърдие, човек постъпва справедливо, а когато не проявява милосърдие, няма достатъчно основание поведението да се окачестви като несправедливо“. В своята книга авторката разкрива същността на този проблем. Но как изглежда неговото разрешаване от богословско гледище: защо немилосърдният не е несправедлив? Несъмнено милосърдието е част от справедливостта, но то не произхожда от нея, а от любовта. В йерархията на универсалните ценности то е по-ценно от справедливостта.

Християнинът благотвори заради Бога и от любов към нуждаещия се, без да очаква благодарност.

Такава постъпка може да извърши само действителен християнин. Затова всеки, който не постъпва така, не е несправедлив, тъй като християнинът не е свръхсправедлив, не е извършил свръхдължно дело, а само това, което е бил длъжен да извърши. Съдържанието на справедливостта и действията на справедливите се разполагат на друга плоскост, различна от тази на милосърдието като проява на любовта, което се явява изпълнение на по-висш дълг.

Истинската благотворителност е нравствена проява, безкористно мотивирана. Тя е помощ за Исус Христос. Основания за високата ѝ ценност се съдържат в думите на Спасителя: „Гладен бях и Ми дадохте да ям; жаден бях и Ме напоихте; странник бях и Ме прибрахте; болен бях и Ме посетихте; в тъмница бях и Ме споходихте... Доколко сте сторили това на едного от тия Мои най-малки братя (отнася се за бедните и страдащите), Мене сте го сторили“. Исус би искал да работи заедно с нас и да Го откриваме в лицето на всеки страдащ. Безкористните добротворци заслужават уважението на хората и наградите на Бога, защото благодеянията, които извършват, се разбират като помощ за Самия Исус Христос, а това означава действие заради самото добро. От вярващите пък, които са в нужда, тези благодеяния често се приемат като помощ, изпратена от Исус Христос чрез добротворците, и това е така. Понякога особени обстоятелства ни карат да окажем помощ на човек, когото допреди час не сме познавали. Спасителят невидимо ни е насочил към него.